

ELMÉLKEDÉS A BETEGSÉGRŐL

Király V. István: *A betegség – az élő létlehetősége.* Prolegoména az emberi betegség filozófiájához

■ Király V. István legújabb kötetében a betegségről elmélkedik kérdezően. Hiszen a betegség az emberhez tartozó szükségszerű és egyetemes tapasztalat, azaz aligha van olyan ember, aki sosem volt, illetve sosem lesz valamikor, valami módon beteg. Mint ilyennek a betegségnek mély egzisztenciális és ontológiai vonatkozása, relevanciája van az ember számára. Ám a betegségről szóló diskurzust – és természetesen a gyakorlatot is – teljesen átengedjük az egészségügy, orvoslás stb. szakembereinek. De kérdés marad: vajon így képesek vagyunk megérteni a betegség emberre vonatkozó egzisztenciális, ontológiai, történeti súlyát? Vajon nem helyénvaló ennek elgondolása egy filozófiai meditációban, ami által talán közelebb kerülhetünk a saját emberségünk megértéséhez?

A betegséget többnyire az egészség ellentétéként, illetve az egészség hiányaként fogjuk fel. Ily módon a betegség valahogy kívülről származó veszély, fenyegetés. De tulajdonképpen a betegség nem más, mint az élő organizmus lényegi lehetősége, hiszen a szervezet ellenálló-képessége, „felkészültsége” a betegség elleni harcra azt sugallja, hogy már maga a szervezet „számol” a megbetegedés lehetőségével. Ugyanakkor ne feledjük, hogy a betegség okozása sokszor éppen más élőlények, a kórokozók életének a lehetősége: csak úgy létezhetnek, hogy betegségeket okoznak. Mi több, az ember történetileg is úgy van berendezkedve világában, hogy nem kimondottan, de lehetőségként kezeli a megbetegedést: erre utalnak az egészségvédelmi óvintézkedések, az egészségügyi intézetek sokasága, az egészségpolitika, maga az orvostudomány és így tovább. Rögzítenünk kell, hogy a betegség minden esetben lényegi lehetőség is, s az élőlény lehetősége mindig élő lehetőség.

Viszont a „lehetőség” fogalma nagyon is homályos. Mit értünk „lehetőségen”? Érthetjük azt, ami *lehetséges* mint *esetleges*, szemben a szükségszerűvel. Ugyanakkor a lehetőség az valami *nem valóságos*, *valami nem reális*. De a lehetőség fogalmából ki lehet bontani a *valószínű* fogalmát is. Fontos itt rögzíteni: a betegség *lehetősége* egyenesen az emberi élethez, ennek lényegéhez tartozik – de vajon milyen értelemben beszélünk itt „lehetőségről”?

Az első nehézséget a betegség mint lehetőség megértésében a keresztény hagyomány támasztja. Ugyanis a kereszténység a betegséget egyáltalán és semmiféle formájában nem lehetőségként koncipiálja, hanem egyrészt „Isten csapásaként”, másrészt bűneink következményeként: büntetésként. Hiszen éppen ez az, ami a végtelen ontológiai különbséget biztosítja ember és istene között. Így a gyógyítás vagy orvoslás gyakorlása és az ezen való tudományos, elméleti munkálkodás is ellentmond az isteni akaratnak, „szembeszegülő gyógyítás”, illetve Istenre „kezet emelő elmélyülés”. A gyógyulás nem lehet emberi praktikák következménye, hanem Isten kegyelméből történő javulás, csodatétel. Így a középkori kereszténységben nem gyógyításra (medicor) esett a hangsúly, hanem inkább az ápolásra, gondozásra (curare). A „keresztény medicina” ezek szerint nem más, mint *contradictio in termini*.

A „lehetőség” terminus tisztázó értelmezésében nagy segítséget nyújt egy Arisztotelésszel való párbeszédkísérlés. Ugyanis az ógörög *dynamis*, *dynamai* éppen az erőt, az erővel bírást jelenti, ami mozgatni képes, így környezetformáló, hatást gyakorló erő. Arisztotelész egyenesen a mozgás és változás elvének (*arché kineseos*) nevezi. De mint ilyen a *dynamis* az *ousiá*hoz (a lényeghez) tarto-

zik, hiszen maga a lényeg horizontjai a lehetőségei által körvonalazódnak.

A betegség mint dinamis, mint lehetőség így nem más, mint lényegi lehetőség, amely magát a létünket, azaz létlehetőségeinket érinti, illetve veszélyezteti. Ugyanakkor kétségkívül tapasztalatstruktúrával rendelkezik, ami azt jelenti, hogy szükségképpen szembesülünk saját korlátozottságunkkal, történetiségünkkel, hiszen minden tapasztalat egyben végességtapasztalat is. A végesség, illetve ezenfelül a halandóság egyenesen a létünk kérdésségéhez küld, s mint ilyen értelemkereső, azaz kérdező-kutató, pontosabban a lehetőségeinkre, a lehetségesre való lényegi rákérdezésre sarkall. Eből érhetjük meg az egészségügy, az orvostudomány, az orvoslás gyakorlatának, intézményesülésének, történetiségének ontológiai-egzisztenciális eredetét. A betegség tehát sajátos létmódot jelent, illetve létmódokat érint: az ember oly módon létezik, hogy lehetőségként bírja a beteg-

séget, továbbá betegsége révén újabb lehetőséghorizontokat kutat fel és érvényesít adottságai, korlátozottságai, azaz végessége közepette. A lényegi lehetőségben és lehetőségként való létezés, vagyis a létünk kérdésségéből, létveszedelmünkől fakadó értelemkérdés és -keresés a szabadság kihívása, cselekedete és megtörténe. Mindez, hadd hangsúlyozzuk, a saját emberi mivoltunkba vág, létünket érintő súllyal nehezedik ránk.

A betegségről szóló prolegoména igényű meditáció az emberi létünk megértéséhez szolgáltat irányokat és nem elvetendő „hozadékokat”. Ezzel hozzájárul a betegség egzisztenciális-ontológiai feltárásához, rámutat az orvostudomány, az egészségügyi intézmények és általában az orvoslás történeti-ontológiai gyökereire. Talán így, nem válaszolva, hanem továbbkérdve, jobban megérthetjük „ember mivoltunkkal együtt a létet is”.

Horváth-Kovács Szilárd

KOLOZSVÁRI NÉPRAJZI EGYETEMI JEGYZETEK

■ Egyetemi tanári pályánk elején – de már saját útjaink megtalálása után – kollégámmal eldöntöttük, hogy nem fogunk egyetemi jegyzetet írni. Akkori érvelésünket utólag csupán találgatni tudom. A tudománytörténetnek olyan konvenciói vannak, amelyeket egy tanár nem határozhat meg. Az oktatásnak szabad gondolkodású szakembereket kell képeznie. Azaz a tanár leadja a maga alkotta kurzust, hivatkozva a gondolatmenetébe illeszkedő szerzőket és elméleteket, előírja a kötelező irodalmat, s a diák maga keresse azt az igazságot, amellyel azonosul. A diák ne kényszerüljön arra, hogy a jó jegyért azt mondja vissza, amit előadáson hallott. Mert ez a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődésének klasszikus – Bourdieu által is említett – helyzete. A tanárát meghallgató, a szakirodalomban tájékozódó diák maga zárja le a tantárgy tematikáját. Meg aztán, a nyomtatott kurzus megmerevedik, ezzel szemben az elő-

adás évről évre változik, a tanár szemléletével, a kutatások és a tudomány eredményeivel együtt.

Ennek ellenére 2006-ban elindult a Kolozsvári Babes–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékének Néprajzi egyetemi jegyzetek sorozata.¹ A sorozat megjelent hét kötete a néprajzi oktatás nagy területeit fedi le.

A magyar szokáskutatás kezdetét Résző Ensel Sándor 1867-ben megjelent kötete képezi. Az elmúlt másfél évszázad során letisztult módszertanában állandósult a rítusok lényeges strukturális elemeit tartalmazó szokásmodellek alkalmazása, valamint a rítusoknak az emberi élet (átmeneti rítusok) és a kalendáris év (jelesnapi rítusok) rendje szerinti csortosítása. Pozsony Ferenc *Erdélyi népszokások* című jegyzete (2006) a szokáskutatás két hagyományos területét, a keresztény és a gazdasági év szokásait tekinti át. Ezt egészíti ki két, a szokáskutatásban frissen meghono-